

LIETUVOS
ISTORIJOS
INSTITUTAS

14 – 2012/2013

LIETUVOS

METRIKOS

NAUJIENOS

„Lietuvos istorijos metraščio“
mokslinis-informacinis priedas

LII
LEIDYKLA

Vilnius – 2014

UDK 930.1
Li 301

Leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
FINANSAVIMO SUTARTIS LIT-8-22

Redakcinė grupė:

Artūras Dubonis (ats. redaktorius)
Lietuvos istorijos institutas

Inga Ilarienė
Lietuvos istorijos institutas

Zigmantas Kiaupa
„Lietuvos istorijos metraščio“ redakcinės kolegijos pirmininkas

Irena Valikonytė
Vilniaus universitetas

Redakcinės grupės narių nuomonė gali nesutapti
su straipsnių autorių nuomone

Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1(6): Сборник документов канцелярии великого князя литовского Александра Ягеллончика (1494–1506 гг.). Шестая книга записей Литовской метрики, [составители тома: М. Е. Бычкова, О. И. Хоруженко, А. В. Виноградов]. Москва, Санкт-Петербург, 2012. 664 p., 1000 egz. ISBN 978-5-90598-630-7

Recenzuojamas leidinys skelbia Rusijoje, Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institute atnaujinamą Lietuvos Metrikos leidybą¹. Po bolševikų perversmo Rusijoje 1917 m. ši mokslinė veikla buvo nutrūkusi. Akademikui Vladimirui Pašutai palaiminus ir sugebėjus gauti visus leidimus „iš viršaus“², LM tyrimus ir leidybą mėginta atnaujinti 1978–1980 m.³, kai Sovietų Sąjungai buvo atseikėta gyvuoti „ilgasis“⁴ dešimtmetis. Sovietų Sąjungos galo dešimtmetį pabrėžiau todėl, kad per „ilgąjį“ žlugimo laikotarpį nebuvo išleista nė viena atnaujintos LM serijos knyga, nors buvo atlikti kai kurie tarptautiniai parengiamieji darbai. Tuo metu su Lenkijos archyvarais atliktas ir 1984 m. išleistas Patricijos Kennedy-Grimsted darbas⁴ bei lenkų

mokslininkų organizuotumas⁵ pranoko kuklius sovietinius atnaujintos metrikianos laimėjimus. 1980 m. gruodį tarp Lenkijos ir SSRS Mokslų akademijų pasirašomas susitarimas drauge pradėti Metrikos knygų leidimą (po dvi knygas per 1981–1985 m.)⁶. Sudaroma tarptautinė jungtinė redakcinė kolegija. Po kelerių metų (1984–1985 m.)⁷ į šią programą įtraukiamas Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas. Ir tuo metu LM tyrimų ir leidybos atnaujinimas ėmė koncentruotis Vilniuje – neabejotinai dėl Egidijaus Banionio veiklumo ir Instituto mokslo administracijos palankumo. Išleidžiamos publikavimo metodinės rekomendacijos⁸, 1988 m. surengiama LM problemoms aptarti skirta mokslinė konferencija. E. Banionis ėmė rengti sovietiniame metrikianos plane numatytą knygą – neišleistąją LM–5 knygos pasiuntinybių dalį⁹.

Maskvoje tuo metu turėjo būti parengta mūsų recenzuojamoji LM–6 knyga. Jos leidyba

¹ 2008 m. Maskvoje išleista LM–228 knyga buvo bendras Rusijos ir Baltarusijos mokslininkų projektas, finansuojamas Rusijos mokslinio humanitarinio fondo ir Baltarusijos respublikinio fundamentinių tyrimų fondo, žr. *Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и обалецкого державцы М. В. Ключко / 1533–1540*. (Литовская Метрика. Книга № 228. Книга судебных дел № 9), подготовили В. А. Воронин, А. И. Груша и др., Москва: Наука, 2008, 525 с. А. Dubonio recenzija: *Lietuvos Metrikos naujienos*, nr. 10–2007/2008, sudarė А. Dubonis, Vilnius, 2009, p. 30–33.

² А. Л. Хорошкевич, Последние публикаторские начинания В. Т. Пашуто и их судьба, *Восточная Европа в исторической ретроспективе: к 80-летию В. Т. Пашуто*, Москва, 1999, с. 295–296.

³ Sumanymas atgaivinti leidybą kilo Annai Leonidovnai Choroškevič, žr. А. Л. Хорошкевич, К истории издания и изучения Литовской Метрики, *Acta Baltico-Slavica*, ed. T. Cieślak, t. 8, 1973, s. 91.

⁴ P. Kennedy Grimsted, I. Sułkowska-Kurasiowa, *The Lithuanian Metrica in Moscow and Warsaw: Reconstructing the Archives of the Grand Duchy of Lithuania*, Cambridge (Mass.), 1984, XVII, [1], 73, [1] p.; VII, 278, [1] с. (su reprintu: С. Л. Пташицкий, *Описание книг и актов Литовской Метрики*, Санкт-Петербург, 1887).

⁵ *Metryka Litewska: księga sigillat 1709–1719*, oprac. А. Rachuba, Warszawa, 1987, 265, [2] s.

⁶ В. Т. Пашуто, А. Л. Хорошкевич, Совместная публикация советских и польских историков, *Вопросы истории*, 1981, № 2, с. 158–160; М. Бычкова, Литовская Метрика – совместное издание советских и польских историков, *История СССР*, 1981, № 4, с. 214–215; T. Wasilewski, Polsko-radzieckie prace nad wydaniem Metryki Litewskiej, *Kwartalnik historyczny*, 1981, nr 4, s. 1169–1171.

⁷ Tema „Lietuvos Metrika“ Lietuvos TSR MA Istorijos instituto ataskaitose pradedama minėti 1984–1985 m., žr. *Lietuvos istorijos metraštis. 1985 metai*, Vilnius, 1986, p. 156.

⁸ *Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики*, составили А. Л. Хорошкевич, С. М. Каштанов, Вильнюс, 1985, с. 133.

⁹ *Lietuvos Metrika (1427–1506). Knyga Nr. 5. Užrašų knyga 5. Литовская Метрика: книга записей 5*, parengė E. Banionis, Vilnius, 1993, 402 p.

dėl visokių priežasčių strigo. Kolegos maskviečiai iš Rusijos istorijos instituto ne kartą jas minėjo¹⁰. Tačiau rengėjai įgijo pranašumo, kadangi galėjo atsižvelgti į kelių dešimčių knygų leidimo įdirbį Lietuvoje, Baltarusijoje, Lenkijoje ir Ukrainoje – iki 2012 m. čia išleista per 60 XV–XVIII a. LM knygų. Maskviečiai neslepia jų įvertinę leisdami savo publikaciją (p. 10 – *šitaip nurodysiu LM–6 knygos puslapius, – A. D.*), tik nutylėjo, kokią lietuvių ir baltarusių archeografinę praktiką laikė jiems priimtina ir taikytina. Mūsų klausimas pagrįstas, nes iki LM–6 knygos pasirodymo apie Lietuvoje išleistas Metrikos publikacijas paskelbtame straipsnyje ir recenzijoje¹¹ tie patys LM–6 knygos rengėjai – Margarita Byčkova ir Olegas Choruženko – maža ką rado verta pagirti lietuvių archeografinėje praktikoje ir rezultatuose¹². Kaip galutinę ir neginčijamą tiesą pasitelkę Choroškevič ir Kaštanovo metodines rekomendacijas, kolegos maskviečiai „pamatavo“ Lietuvoje išleistų kelių pirmųjų LM knygų moksliskumo lygį. Vertingų pavyzdžių neaptiko, o jei tokių atrado, pasinaudojo tylomis, bet kruopščiai išrinko ir išpeikė lietuvių publikacijų trūkumus ir silpnąsias vietas.

M. Byčkova ir O. Choruženko netinkamiausia praktika pavadino supaprastintą šaltinio teksto senąją rusų kalbą, *древнерусский текст*, transliteravimą¹³, kai atsisakoma pasenusių „senrusių“ kiriliškų raidžių. Su priekaištu galima tik iš dalies sutikti. Iš tikrųjų, perteikiant visą

senąją LM knygos teksto kirilišką ortografiją nebereikėtų spręsti painių filologinių klausimų, pavyzdžiui, kurio laikotarpio – dokumento sudarymo ir jo nurašymo į LM knygą XVI a. pradžioje ar knygos perrašymo XVI a. pabaigoje – garsą atspindi grafinė raidės forma. Antai paprasčiausias balsis „e“ vienoje LM knygoje pateikiamas kaip „ε“, kitur – „e“, o dar vienoje LM atrandame, kad „ε“ ≠ „e“, nes pastarasis joje turbūt artimesnis šiuolaikiniam „э“ tarimui. Garsą *ja* „я“, perteikiamą dviem skirtingom raidėm „А“ arba „Ѧ“, raštininkai dažniausiai vartojo ne pagal kokią nors taisyklę, bet iš asmeninio sentimentu vienai ar kitai raidės formai. Žvelgiant į Maskvoje išleistuose LM–6 dokumentuose vartojamas raides – įvado p. 12 paaiškinami jų transliteravimo principai, – beprasmiškai atrodo „ω“ *omega*, „Ѡ“ *fit*, „ѡ“ *uk* naudojimas. Pavyzdžiui, „ω“ rašoma tik žodžio pradžioje, kitose pozicijose vien „o“, *uk* „ѡ“ ir „y“ rašyme nematyti visai jokios taisyklės – tai dirbtiniai teksto „mokslingumo“ ornamentai. Gal tik publikacijoje išsaugoti raides „Ѣ“, „Ѥ“, „Ѧ“, „e“ būtų moksliskai prasmingiau. Mokslinėje literatūroje panašiais klausimais seniai sutarta, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kirilicos tekstų ortografinė įvairovė buvo tik asmeninis raštininko pasirinkimas pajavairinti tekstą įmantria raidžių grafika, o ne kokia nors rašybos norma. Norma ir buvo šios įvairovės toleravimas palyginti suvienodintoje kiriliškoje raštijoje¹⁴.

Nėra prasmės skelbti tekste visas pasenusias raides ir paversti publikaciją įmantrių raidžių suvenyru. LDK kanceliarijų kiriliški tekstai nėra *древнерусский текст* „senrusių“ tekstai, todėl

¹⁰ Nebesitikėdami LM–6 knygos pasirodymo, ją išleido LII mokslininkai, žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6*, parengė A. Baliulis, Vilnius, 2007, p. 518.

¹¹ O. Choruženko recenzavo A. Baliulio parengtą LM–6, žr. *Lietuvos Metrikos naujienos*, nr. 10–2007/2008, sudarė A. Dubonis, Vilnius, 2009, p. 5–8.

¹² M. E. Бычкова, О. И. Хоруженко, Современные принципы издания кириллических документов Литовской метрики, *Труды Института Российской истории*, вып. 8, Москва, 2009, с. 70–86.

¹³ Ten pat, p. 72–73.

¹⁴ И. Кремко, О характере языковой нормы Статута Великого Княжества Литовского 1588 года, *1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas*. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Trečiojo Statuto 400 metinėms pažymėti, medžiaga. Red. kol.: S. Lazutka (ats. redaktorius) ir kt., Vilnius, 1989, p. 197–205.

LM rengėjai publikuojamiems dokumentams pagrįstai pritaiko savų archeografinių tradicijų kuriamą supaprastintą leidybinės transliteracijos schemą. Pasenusių raidžių vartojimas LDK kirilica rašytame istorinio dokumento tekste maža ką išskirtinio jam suteikia. Jų vartojimą rankraščio tekste ir transliteravimą publikacijoje – čia dera pritari maskviečiams kolegoms – galima aptarti publikuojamų knygų įvaduose. Norint įrodyti, kad LM knygų dokumentų nuorašuose yra išsaugoti originalo požymiai, reiktų gilesnių diplomatinų tyrimų. Dirbant su šimtais nuorašų vienoje knygoje, tai vien laiko gaišimas. Prie viso to reikia pridurti, kad ieškoti išskirtinumo gali būti visiškai beprasmiška, nes skelbiame mažų mažiausiai originalaus dokumento nuorašą, atsiradusį XVI a. pabaigoje perrašant senąsias LM knygas. Su tuo susidūrė ir patys kolegos maskviečiai, LM–6 knygoje nurašyto dokumento nr. 6 originale neradę svarbių juridinių klauzulių, kažkodėl įrašytų kopijoje (p. 426 – nr. 6 ir p. 517 – nr. 579). Galima lyginti tų pačių dokumentų gausius besidubliuojančius nuorašus kitose to paties laikotarpio LM knygose. Gausime įsitikinti, kad raidžių grafinės išvaizdos perteikimas raštininkams nebuvo svarbiausias uždavinys, jie net „paredaguodavo“ dokumentą: pakeisdavo leksiką, praleisdavo žodžius ir frazes, ir pan. Pagaliau lingvistai senosios rusų kalbos, paliudijamos „senrusių“ tekstais, raišką ir jos tapsmą LDK rusėnų (baltarusių ir ukrainiečių) kalbomis XV–XVI a. randa ne pasenusių LM knygų kiriliškų raidžių grafikoje, bet tų pačių knygų tekstų fonetikoje, leksikoje ir morfologijoje¹⁵.

LM–6 knygos leidėjai laikėsi principo perteikti visas rankraščio raidžių formas. Tik

¹⁵ Т. Власова, Язык Первого Литовского Статута (1529 г.), *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. Straipsnių rinkinys, sudarė I. Valikonytė ir L. Steponavičienė, Vilnius, 2005, p. 249–256.

nepublikavo raidės „α“ *alfa* komentarų, perteikė kaip „a“. Patikrinę pirmų trijų dokumentų perrašymo tikslumą, suradome kelias klaidas. Dokumente nr. 1 vietoje „o“ du kartus rašoma „e“ („приидѣчего“ vietoje „приидѣчого“ ir „наше“ vietoje „нашо“), klaidinga raidė žodyje „светого“ – turi būti „светого“, o „св(е)ра Петра“ klaidingai rekonstruota kaip „св(е)ра(го) Петра“. Dokumente nr. 2 viena klaida: „еще“ vietoje „ещо“. Dokumentas nr. 3 perrašytas be klaidų, bet jis tikrai neįrodo, kad kituose maskviečių publikacijos dokumentuose nerasime transliteravimo klaidų. Paskutiniame patikrintame dokumente nr. 5 vėl yra klaidų: kelis kartus vietoje „ъ“ įrašytas „ь“. Kai kur galima įtarti kompiuterio programinės įrangos kalbos taisymo „paslaugas“: „копъ“ vietoje „копъ“, bet ne „немъ“ vietoje „немъ“ atveju. Klaidingai perskaityta „и ни“, nes turi būti „ани“. Klaidelės publikuojamo teksto neiškraipo – jų pasitaiko visuose leidiniuose. Vis dėlto jų galėjo būti mažiau.

Neįsigilinusiam skaitytojui gali pasirodyti, kad M. Byčkova ir O. Choruzenko LM–6 knygoje įvykdo daugumą tų Metodinių rekomendacijų reikalavimų, kurių jie neišvydo lietuvių leidiniuose: prie iškelto priebalsio atkuria redukuotą balsį „ъ“, jau žymintį priebalsio minkštumą, pateikia 195 iš knygoje publikuojamų 623 dokumentų komentarus, sudaro chronologinį dokumentų sąrašą sukurdami šiuolaikiškas jų antraštes ir pateikdami mokslinę-informacinę legendą apie dokumento originalą, kopijas ir publikavimą. Vietovardžių ir etnonimų rodyklė bei asmenvardžių rodyklė sudarytos atskirai, bet dalykų – nėra. Mažiausiai priekaištų nusipelno maskvietiškosios LM–6 knygos chronologinis dokumentų sąrašas ir rodyklės. Rodyklės priskirtinos informatyvioms. Vietovardžiai ir etnonimai paaiškinami pagal senąją ir dabartinę vietovės priklausomybę,

pateikiamos šiuolaikiškos jų rašybos formos (lietuviškų rašyba ne visada tiksli). Asmenvardžių rodyklėje apie asmenį pateikiama jo paminėjimo skelbiamos LM knygos tekstuose chronologija, o jei įmanoma, nurodomi bajorų šeimų herbai. Kiti archeografiniai LM–6 knygos rengėjų moksliniai ir techniniai sprendimai yra abejotini. Jau rutiniškų abejonių kelia „б“ rekonstravimas prie eilutėn įrašyto iškeltojo priebalsio. Dažniausiai rankraštyje minkštinimo galima tikėtis, bet ar reikia *sukurti* ženklą publikacijose, jei iškeltąją raidę žymime kursyvu, informuojančiu teksto vartotoją apie priebalsio minkštumą (arba kietumą). Be to, rekonstrukcijoje privalomai dedami lenktiniai skliaustai vizualiai apkrauna tekstą. Komentarų blokas labai fragmentiškas. M. Byčkova ir O. Choruzenko tik kur ne kur įvykdė Metodinių rekomendacijų reikalavimus, nors lietuvių archeografus kritikavo už prastus komentarus. Kolegų darbo trūkumus galima pateisinti, nes Metodinėse rekomendacijose numatytos šaltiniams publikuoti reikalingų darbų apimtys nepamatuotai didelės, reikia atlikti LM knygos šimtų dokumentų solidų mokslinį tyrimą ir pateikti jį kuo glausčiau¹⁶. Lietuvos istorijos instituto leistose Metrikose komentarai seniai pateikiami supaprastintai, lietuvių kalba (tokia mokslo kalba kolegoms maskviečiams nepriimtina): išplėstinė dokumento antraštė, duomenys apie skelbiamo dokumento originalą, nuorašus ir publikavimą, datavimo paaiškinimas, kita vertinga informacija.

Maskviečiai archeografai komentavo apie 30 proc. LM–6 knygoje skelbiamų dokumentų.

¹⁶ *Методические рекомендации*, p. 74 (nr. 399): datavimo pagrindimas, publikacijos dokumentų tarpusavio sąsajos bei jų ryšiai su į publikaciją neįtrauktais dokumentais, trumpa informacija apie minimus asmenis ir įvykius, istorinių geografinių vietų identifikavimas, šiuolaikinis jų lokalizavimas, rečiau vartojamų matų, pinigų pavadinimų ir pan. paaiškinimas, sunkiau suprantamų teksto vietų komentavimas.

Komentaruose tikslinamos datos, pateikiami žodžių ir sąvokų paaiškinimai, duomenys apie politinius veikėjus, paaiškinamos kai kurios su dokumentais susijusios istorinės realijos, lokalizuojamos vietovės, gamtos objektai, cerkvės ir pan. Nors visų skelbiamų komentarų tikslumo netikrinome, kai kurie iš jų yra neleistiniai klaidinantys: nr. 51 (p. 434) *окротенство* paaiškinamas kaip *владение* – „valdymas“, turi būti „žiaurumas, negailestingumas“; nr. 244 (p. 443) Pelesa yra ne Nemuno, o Merkio kairysis intakas; nr. 590 (p. 452) *страва* – ne „обида“, „skriauda“, bet „maitinimas, maistas“; nr. 604 (p. 453) *рок завитый* yra ne *сложный, замысловатый*, „sudėtingas, painus“ terminas, bet „galutinis“; nr. 616 (p. 454) *плитница* yra ne *разновидность кирпича*, „plytos rūšis“, bet „plytinė, plytų gamybos vieta“. Lituanistinių terminų aiškinimas komentaruose patiria fiasko. Trijų Karmėlavos valsčiaus kaimų gyventojai pavirto vyriškų ir moteriškų drabužių pavadinimais (nr. 5, p. 425): *свилонци* (Svylonys) – šilko rūšis *свила*; *саси* (Šešuva?) – moteriškas *сак*; *шатцы* (Šatijai) – viršutinis drabužis *шата*. Terminas *дяклы* (nr. 13, p. 427) – ne lenkiškas, o lietuviškas: *dėkla*. Nuo 13 dokumento LM–6 komentarų rengėjai nebekomentuoja jokios lituanistikos. Matyt, jiems ir skaitytojams suprantama šių lietuviškų žodžių reikšmė: *дойлид*, *клеть*, *клуня*, *кунпи*, *лейти*, *ройсты*, *свирен*, *скилонди*, *стирта*. Komentarų rengėjai pasitiki tik XI–XVII a. rusų kalbos žodyno duomenimis ir ignoruoja faktą, kad oficialiosios LDK rusėnų kalbos socialinės, buitinės, ūkinės ir kt. sąvokos XV–XVI a. įgijo daugybę skirtingų reikšmių palyginti su Maskvos rusų kalba (maskvėnų kalba). Dėl to kolegoms maskviečiai privalėjo naudotis baltarusių rengiamu *Гістарычны слоўнік беларускай мовы* (2012 m. išėjo 32 tomai). Nuošalyje palikti ir naujesni Maciejaus Neumano sudaryti,

Krzysztofo Pietkiewicziaus papildyti didžiojo kunigaikščio Aleksandro itinerarijai¹⁷.

Būdami reiklūs lietuvių archeografams, maskvietiškos LM–6 knygos rengėjai sau atlaidesni. Neparengė Metodiniuose reikalavimuose numatytų dalykų ir terminų rodyklės ir tokio sprendimo nepaaiškino¹⁸. Kita vertus, rengėjų pastangos ją pakeisti dalykų ir terminų paaiškinimais komentuose arba į vietovių ir etninių vardų rodyklę įrašyti kai kuriuos dalykus, pavyzdžiui, *дом, дорога, имения, место городовое, монастыри, мост* ir t. t. su priklausomais žodžiais, tik įrodo, kad dalykų ir terminų rodyklė LM publikacijose yra privaloma. Negirsime kolegų, kaip jie pagyrė Vilniaus universiteto archeografus¹⁹ už vandenženklių ir braižų pavyzdžių publikavimą. LM–6 knygoje jie nepateikti. Chronologiniame sąrašė mokslinė literatūra cituojama nepatogiai. Pirmiausia yra į pagrindinį literatūros sąrašą neįtrauktų pozicijų su citavimo santrumpomis (p. 421–422) ir, antra, kai kurie Chronologiniame sąrašė papildomai cituojamos literatūros aprašai pateikiami tik sutrumpinti, pavyzdžiui: *Archiwum Sanguszków* (p. 459, nr. 42 ir kt.).

Vienas išskirtinis, gerokai stebinantis LM–6 publikacijos bruožas – nenaudojami naujesni

¹⁷ M. Neuman, *Itinerarium Aleksandra Jagiellończyka, wielkiego księcia litewskiego, króla polskiego (czerwiec 1492 – sierpień 1506)*, *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, pod red. J. Ochmańskiego, Poznań, 1971, s. 117–156; M. Neuman, K. Pietkiewicz, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis – 1506 m. rugpjūtis), *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*, Vilnius, 1996, p. 154–240.

¹⁸ Vienas iš recenzuojamos publikacijos rengėjų netgi paskelbė savo svarstymus dėl problemų, iškylančių sudarant dalykų rodykles. Žr. O. Хоруженко, Научно-справочный аппарат в современных изданиях средневековых документов, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 2, sudarė A. Dubonis, Vilnius, 2010, p. 209–217.

¹⁹ М. Е. Бычкова, О. И. Хоруженко, Современные принципы издания кириллических документов, с. 83.

LM tyrimai, pagalbinė literatūra. Šitaip ignoruojami ne tik baltarusių, lenkų žodynai, tyrimai, informaciniai leidiniai (tekstai lietuvių kalba maskviečiams, matyt, neįveikiami). Publikacijos leidėjai tarsi deklaruoja, kad paskutinis svarbiausias žodis metrikianos tyrimuose buvo tartas Maskvoje. Pratarmėje rengėjai pakartoja gerokai pasenusias (1946 m.) Nikolajaus Berežkovo išvadas apie LM knygų struktūrą XVI a.²⁰ ir teigia, kad LM–6 knyga buvo nukopijuota iš kelių ankstyvųjų knygų XVI a. pabaigoje (p. 5–6), ir net stipriau – 6-oji Užrašymų knyga sudaryta 1596–1597 m. (p. 10)²¹. Kolegos maskviečiai nepasitikėjo K. Pietkiewicziaus nuomone, kad ankstyvosios LM knygos jau XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje buvo tokios pat išvaizdos, kaip XVI a. pabaigoje perrašytosios²². Neseniai ją patvirtino Dariaus Antanavičiaus atrastas perrašytų LM knygų sąrašas²³. Manau, kad vienintelė demonstratyvus neatidumo priežastis yra LM–6 knygos rengėjų sumanymai charakterizuoti Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos knygą kaip beformę dokumentų ryšulių, pluoštų, sąsiuviniių „knygų“ krūvelę, kuri tikra knyga pavirto XVI a. pabaigoje. Stebina,

²⁰ Н. Г. Бережков, *Литовская Метрика как исторический источник: о первоначальном составе книг Литовской Метрики по 1522 год*, ч. 1, Москва–Ленинград, 1946, 179 [1] с.

²¹ Išvadas plačiau pagrindžia: О. И. Хоруженко, Кодикологический аспект проблемы начального состава книг Литовской Метрики, *Палеография и кодикология: 300 лет после Монфокона*. Материалы Международной научной конференции, Москва, 14–16 мая 2008 г., Москва, 2008, с. 233–241.

²² K. Pietkiewicz, Księga 9 wpisów (записей) Metryki Litewskiej, uklad i zawartość, oraz jej kontynuacja do roku 1518 z Archiwum Radziwiłłowskiego, *Lietuvos Metrika. 1991–1996 metų tyrinėjimai*, Vilnius, 1998, p. 19–20.

²³ D. Antanavičius, Rastas originalių XVI a. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas!, *Lietuvos Metrikos naujienos*, nr. 12–2010, Vilnius, 2011, с. 18–25; D. Antanavičius, Originalių Lietuvos Metrikos XVI a. knygų sąrašas, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 4, sudarė A. Dubonis, Vilnius, 2012, p. 157–184.

kad tokios raštvedybinės praktikos giminiškų analogų ieškoma tik Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės caro archyve XVI a.²⁴ Neva abi kanceliarijos, Maskvos ir Vilniaus, buvo tvarkomos vienodai, jose kuriami *древнерусский текст*, „senrusių“ tekstai – šie ir panašūs teiginiai pateisina pretenzingą Maskvoje atnaujintos LM knygų leidybos serijos pavadinimą „Vakarų Rusijos istorijos aktai“, *Акты, относящиеся к истории Западной России*, kuriame ne iš karto surasime informaciją, kad išleidžiama LM knyga. LDK praeities, kaip Rusijos istorijos variacijos, samprata tvirtai išspaudžiama XXI a. antrajame dešimtmetyje išleisto mokslinio leidinio viršelyje, bet niekur nepaaiškinama, kokie motyvai nulėmė tokius nevykusius Rusijos istorijos instituto archeografų sprendimus.

Pabaigoje keli žodžiai apie tarptautinį mokslinį bendradarbiavimą, išleidžiamų LM knygų dubliavimą ir mokslinę tiek 2007 m. Lietuvoje, tiek 2012 m. Maskvoje išleistų LM–6 knygų vertę. LII archeografai visuomet plačiai atveria vartus kolegoms iš Kijevo, Maskvos, Minsko, Varšuvos: kviečia į mokslines konferencijas, savo mokslinėje spaudoje skelbia mokslinius darbus jų gimtąja kalba, siunčia informaciją apie Metrikianos naujienas ir stengiasi dovanoti naujausius leidinius, pagal galimybes įtraukia į bendrus projektus. Visus visada patikimai sieja elektroninio pašto tinklas, leidžiantis palaikyti nuolatinius kontaktus, – nuo maskviečių niekas nebūtų slėpęs LM–6 knygos *lituanica* reikšmių, o juokingų klaidų jie būtų išvengę. Liūdna maskviečių pastaba Pratarinėje dėl LM projekto tarptautinio (ne)koordinavimo (p. 5, nuoroda 2)

neturėtų nuliūdinti, nes pakartotų LM publikacijų tėra dvi (be LM–6, dar 1528 m. Lietuvos kariuomenės surašymas, išleistas Vilniuje ir Minske), jos buvo parengtos savarankiškai, ne plagijuotos. Jų išleidimo motyvų čia neaptarinėsime. Viena galima pasakyti: ateityje publikacijų dubliavimo neišvengsime, nes kartu su tarptautinės mokslo veiklos koordinavimu žengia pragmatiniai naujų svarbių LDK istorijos šaltinių publikavimo, leidybos finansavimo ir su tuo susijusios darbo spartos, rezultatų sklaidos ir leidinių prekybos reikalai. Lietuvių leidiniais knygynai neprekiauja nei Maskvoje, nei Minske, kaip ir jų leidiniais Lietuvoje, o šių knygų mainai tebevykdomi per asmeninius ryšius. Iš esmės knygų dubliavimą reikėtų vertinti kaip vieno leidinio didesnę tiražą Rytų ir Vidurio Europos mokslo leidinių rinkoje. Pavyzdžiui, nuo 2009 m. Lietuvoje išleidžiamų LM tiražas dėl finansinių priežasčių kelis kartus sumažintas.

Taigi turime dvi LM–6 knygos publikacijas. Abiejų knygų dokumentų tekstai parengti atidžiai, nors pavienių klaidų ar nesusipratimų neišvengiama, bet kaip istorijos šaltinis publikacijos yra patikimos. Mokslinis-informacinis aparatas platesnis maskviečių išleistoje LM–6, bet jis labiau orientuojamas į LDK *rusica*, o ne *lituanica*. Algirdo Baliulio LM–6 knygai pranašumo suteikia kruopščiai išrinkta dalykų rodyklė, kurios nėra maskviečių publikacijoje. Iš esmės abu LM–6 knygos variantai yra mokslinės šaltinių publikacijos, kurias visi besidomintys LDK istorija didžiojo kunigaikščio Aleksandro laikais 1492–1506 m. gali naudoti be įtarinėjimų nemokšišku ir nemenkindami atlikto darbo.

Artūras Dubonis
(Vilnius, Lietuvos istorijos institutas)

²⁴ О. И. Хоруженко, Кодикологический аспект, с. 239–240.